

Popularizace a medializace náboženství (XXV. výroční zasedání DVRG)

Dalibor Papoušek

Moderní prostředky masové komunikace stále výrazněji pronikají do nejrůznějších dimenzí náboženského života a v mnoha směrech proměňují tradiční formy jeho existence. V některých případech dokonce vytvářejí

prostředí, v němž vznikají nové typy náboženství, sdílených výhradně prostřednictvím počítačových sítí a využívajících nejnovějších možností virtuální prezentace. Tyto posuny, které se v určité míře dotýkají i velmi tradičních náboženství, natolik rozšiřují rejstřík náboženského výrazu, že vyžadují kritické přezkoumání některých dosavadních metodologických důrazů religionistiky, a to zejména v oblasti heuristiky. Pramenná základna studia náboženství se obohacuje

o typy pramenů, které nově otvírají otázku sebevyjádření náboženství a způsobů jeho prosazování.

Rozvinutí těchto témat bylo věnováno XXV. výroční zasedání Německého sdružení pro dějiny náboženství (*Deutsche Vereinigung für die Religionsgeschichte – DVRG*), jež se pod názvem *Popularisierung und Mediatisierung von Religion* konalo ve dnech 26.-28. září 2001 na Univerzitě v Lipsku, institucionální kolébce německé religionistiky. Organizace konference se ujal zdejší Religionistický ústav (*Religionswissenschaftliches Institut*), jehož kořeny sahají až k roku 1912, kdy byl založen jako první samostatná stolice religionistiky v německých zemích. Lví podíl na přípravě zasedání měli pracovníci ústavu Holger Preißler, zastávající v současnosti funkci děkana, Hubert Seiwert, vedoucí ústavu a nově zvolený předseda DVRG, a Thomas Hase, který se příkladně zhostil vlastní organizace jednání.

Vzhledem k tomu, že součástí konference bylo též zasedání Valného shromáždění DVRG, tvořili většinu z přibližně 120 účastníků němečtí religionisté; jednání obohatila účast jen několika hostů z Česka, Polska,

Velké Británie a Spojených států. S ohledem na obecné vymezení základního problému byl tematický záběr jednání značný. Program, odvíjející se ve třech paralelních sekcích, zahrnoval sondy, které zkoumaly jak prezentační formy náboženství v historické perspektivě, tak skladbu mediálních prostředků, k nimž se uchylují současná náboženství.

Z historických témat zaujalo panelové představení meziuniverzitního projektu „Římské říšské a provinciální náboženství: Procesy globalizace a regionalizace v antických dějinách náboženství“ (koordinátor Jörg Rüpke), jehož cílem je rozlišení říšské, provinciální, regionální a lokální úrovně různých náboženství Římského impéria a analýza významu mediálních faktorů při jejich šíření. Tematicky sevranou jednotku tvořil také panel (koordinátor Walter Beltz), jehož předmětem bylo Callenbergovo Institutum Judaicum et Muhammedicum v Halle a misijní činnost vzdělaných hallských pietistů (*studiosi*) v 18. století. Jejich poznámky a zprávy z cest, jež jsou v současnosti kriticky vydávány, představují nejen významnou ukázkou mediálního působení protestantských misí v Polsku, východní Evropě i na Blízkém východě, ale také významný pramen pro soudobé dějiny judaismu a islámu těchto oblastí.

S přímými přesahy do současnosti byly organizovány dva panely zacílené na široce pojatá „obnovná“ hnutí 16.-20. století a dějinné proměny hagiografie. Zatímco první panel (koordinátor Gustav-Adolf Schoener) se zaměřil na postížení významu mediálních postupů v „nových“ hnutích novověku, sahajících od tištěných reformačních letáků 16. století až po internet v současné Africe, druhý panel (koordinátor Christoph Kleine) se zabýval mimokřesťanskými analogiemi „klasické“ křesťanské hagiografie a jejím přízpusobováním současné komiksové produkci v euroamerickém kontextu.

Hned několik panelů se soustředilo na oblast estetiky náboženství, zejména na otázku náboženské performance a prostředků jejího provedení (koordinátoři Susanne Lanwerdová a Hubert Mohr). Obecné úvahy nad vztahem náboženství a estetických projevů člověka byly rozvíjeny nad příklady zen-buddhistických rituálů (Inke Prohlová), proměn indické sakrální hudby v závislosti na časoprostorovém určení (Oliver Moebus) a formování obrazu Židů v antickém výtvarném umění, včetně jeho percepce v nacistickém Německu (Mareile Haaseová). V jistém smyslu „opačnou“ perspektivu zvolil panel věnovaný v širokém záběru – od paleolitického umění (Inna Wunnová), přes moderní maghribský román (Bernhard Maier), až po rockovou operu (Oliver Freiburger) – náboženským symbolům v umění.

Většina panelů i jednotlivých referátů se však zaměřovala na současný náboženský život. Zvláštní panely byly věnovány medializačním formám obřadů hinduisticko-tamilské menšiny v severním Německu (koordinátor Martin Baumann) či náboženské válečné propagandě na příkladech Koso-

va a Nigérie (koordinátor Matthias Engelke). Příspěvky přednesené mimo organizované panely svou tematickou rozmanitostí názorně dokládaly, jak rozsáhlé pole dnes religionistika pokrývá. Vedle aktuálních otázek tradičních náboženství, jaké představují například křesťanský sionismus v současném Izraeli (Miloš Mendel) nebo mediální obraz diferenciačních procesů v českém judaismu (Dalibor Papoušek), se hojně objevovala témata související především s rozvojem nových náboženských hnutí. K nejprokovativnějším patřily referáty týkající se náboženských aspektů díla proslulého astrofyzika Carla Sagana (Gebhard Löhr) či ufologických interpretací vzniku náboženství jako výsledku mise mimozemských civilizací (Andreas Grünschloß).

Snaha po postižení obecně religionistických problémů, spojených s novými formami sebevyjádření náboženství, byla nejzřetelnější v panelech věnovaných popularizaci rituálního diskursu a neverbální prezentaci náboženství. Předmětem prvního panelu (koordinátoři Michael Stausberg a Dorothea Lüdeckensová) bylo sekundární použití zpopularizovaných religionistických teorií rituálu jako konstrukčního prvku nových náboženství. Tento proces byl dokumentován na příkladu tiskovin nabízejících populární návody k individualizovaným rituálům, jejichž transpersonální univerzální charakter je odvozován právě z použití religionistického metajazyka; podobný příklad také nabídl rozbor experimentálního rituálu, vytvořeného Jamesem Grimesem podle religionistické teorie. Druhý panel (koordinátoři Christoph Bochinger a Till Foerster) se konkrétně zabýval náboženskou komunikací prostřednictvím tance a neverbálními aspekty současné západní esoteriky.

Díky tématu druhotné aplikace religionistických teorií při vytváření nových náboženství přecházely již oba panely k dalšímu tematickému poli jednání, jehož předmětem nebylo primárně náboženství, nýbrž religionistika sama. Tématika obecně související s prezentací výsledků religionistického bádání byla v průběhu konference otevřena v několika panelech. Jednalo se hlavně o popularizaci religionistiky (koordinátoři Peter J. Bräunlein a Steffen Rink), ať už prostřednictvím muzejních expozic nebo speciálních mediální institucí, jaké představují německý REMID (*Religionswissenschaftlicher Medien- und Informationsdienst*) či britský INFORM (*Information Network Focus on Religious Movements*). Značná pozornost účastníků se též soustředila na problémy spojené s uplatněním absolventů (koordinátoři Christoph Bochinger a Martin Baumann) a výukou religionistiky na nižších typech škol (koordinátorka Edith Frankeová). Zvláště v těchto bodech se problémy německé religionistiky ukázaly nečekaně blízké situaci v českém prostředí.

Nejmarkantnějším závěrem konference tak bylo především ujištění, že nejen náboženství, ale také religionistika vstupuje do nových podmínek společenské prezentace a kulturního trhu, které vyžadují jak kritické pro-

věřování metodologické výbavy oboru, tak vypracování účinných strategií k posílení prestiže religionistiky jako nástroje orientace v multikulturním světě.